

Konrad Wierzbicki

Witold Kędzierski
Penitencjarystyka z resocjalizacją instytucjonalną
Historia – stan obecny

Wydawnictwo Difin, Warszawa 2021, ss. 356

Pedagogiczna refleksja o sytuacji człowieka pozbawionego wolności odnosi się nie tylko do istoty kary, uwarunkowań towarzyszących izolacji więziennej, struktury oraz jakości oddziaływań penitencjarnych realizowanych wobec jednostek skazanych. Uwzględnić powinna również społeczny wymiar przewidywania dynamiki i struktury przestępczości byłych już więźniów w przyszłości.

Rozległe studia nad historią oraz rozwojem myśli penitencjarnej na przestrzeni wieków zaowocowały różnorodnością opisów koncepcji poprawy losów osób uwięzionych. Koncepcje te zaprezentowane zostały w systemach penitencjarnych, które pozwoliły formować nowożytnie więziennictwo poprzez wprowadzenie różnorodnych rozwiązań do polityki kryminalnej. Analiza literatury przedmiotu stanowi, że zagadnienie to coraz częściej jest obiektem wnikliwych analiz w piśmiennictwie poświęconym problematyce kryminologiczno-penitencjarnej.

W roku bieżącym nakładem Wydawnictwa Difin ukazała się monografia naukowa autorstwa Witolda Kędzierskiego pt. *Penitencjarystyka z resocjalizacją instytucjonalną. Historia – stan obecny*. Już ze spisu treści czytelnik dowiaduje się, że książka jest bogatym opracowaniem, które stawia sobie za cel podsumowanie stanu więziennictwa oraz praktyki penitencjarnej w poszczególnych okresach dziejów i różnych etapach jego rozwoju. Jest to pozycja, która zatem powinna zainteresować teoretyków, praktyków i studentów resocjalizacji.

Autor prezentuje w niej szereg koncepcji opartych na analizie dotychczasowego piśmiennictwa poświęconego problematyce penitencjarnej oraz na własnych doświadczeniach praktycznych związanych z pracą w Służbie Więziennej. Recenzowana publikacja składa się ze wstępu,

dwunastu rozdziałów, spisu literatury przedmiotu, wykazu aktów prawnych oraz innych źródeł. Niestety zabrakło w niej zakończenia. Warto zwrócić uwagę na zawarte w monografii dwa załączniki. Pierwszy z nich stanowi program postępowania penitencyjnego wobec osadzonych stwarzających poważne zagrożenie społeczne lub poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa opracowany w styczniu 2004 r. w Zakładzie Karnym w Rzeszowie. Drugi załącznik zawiera krótki opis wybranych programów (realizowanych w rzeszowskiej jednostce penitencjarnej przy współpracy z samorządem lokalnym, urzędami państwowymi, organizacjami pozarządowymi) oraz programów autorskich.

Punktem wyjściowym rozważań autora w monografii jest próba określenia przedmiotu badań penitencjarystyki, pedagogiki penitencjarnej i resocjalizacyjnej. Zagadnienie to omówione jest w rozdziale I. W ścisłym związku z poruszaną problematyką w tej części monografii pozostają rozważania nad istotą kary oraz rozwojem instytucji więzienia, kar oraz koncepcji poprawy uwięzionych, zawarte w rozdziale II pt. „Rozwój systemów penitencyjnych – zarys problematyki” oraz rozdziale III pt. „Rozwój instytucji penitencyjnych na ziemiach polskich – zarys problematyki”. Pierwsze trzy rozdziały monografii stanowią pewnego rodzaju tło historyczne. Dość szeroko została w nich omówiona geneza konkretnych rozwiązań systemowych w zakresie więziennictwa oraz rozwój instytucji penitencyjnych od okresu średniowiecza do zmian w przepisach prawa i polityce penitencjarnej, jakie miały miejsce w Polsce po roku 1989. Uzupełnieniem tej części monografii może być rozdział IV pt. „Rozwój koncepcji kryminalnych”, który przybliży czytelnikowi pierwsze założenia prawa karnego w starożytności opartego na wymierzaniu głównie kary śmierci. Szczególnie surowa polityka karania jest zawarta w najstarszym kodeksie antycznym – Kodeksie Hammurabiego. Przewidywał on karę śmierci w wielu przypadkach i według zasady: „oko za oko, ząb za ząb”. Rozdział ten zawiera również krótki opis Prawa Mojżeszowego, Pięcioksięgu-Tory i Dekalogu oraz wzmianki na temat prawodawstwa w starożytnej Grecji oraz Rzymie.

O ile dotychczas omówione przez autora koncepcje kar stosowane wobec uwięzionych wydają się niehumanitarne i okrutne, o tyle kolejne stulecia przynoszą rozwiązania prawne pozwalające na ich stopniowe łagodzenie. Wybrane regulacje prawne oraz zasady normujące standardy w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności wymienione zostały w rozdziale V. W tym miejscu autor swoją refleksję prowadzi w oparciu

o analizę przepisów prawa międzynarodowego (Reguły minimalne ONZ, Europejskie reguły więzienne), dyrektyw prawa karnego wykonawczego (m.in. zasad humanitaryzmu, praworządności, sprawiedliwości) oraz wybranych przepisów wykonawczych (w tym m.in. ustawy z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, rozporządzenia w sprawie prowadzenia oddziaływań oraz zarządzenia nr 19 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych).

Uzupełnieniem tego rozdziału jest część zawierająca główne zasady resocjalizacji penitencjarnej według Henryka Machela oraz filozofii penitencjarnej Williama Rentzmanna. Stanowi ona dopełnienie dyskusji wokół kwestii podmiotowości więźnia i jego godności w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności. W następnych dwóch rozdziałach monografii (VI i VII) autor prezentuje strukturę organizacyjną systemu penitencjarnego w Polsce oraz założenia ogólne do metodyki oddziaływań resocjalizacyjnych. W tej części publikacji wiele miejsca poświęca opisowi typologii jednostek penitencjarnych, rodzajów zakładów karnych oraz systemów odbywania kary pozbawienia wolności. Wymienia podstawowe zadania, jakie realizuje Służba Więzienna oraz kryteria formalno-merytoryczne, które powinni znać pracownicy i funkcjonariusze więziennictwa. Przytacza kryteria klasyfikacji oraz przedstawia badania osobopoznawcze jako podstawę podejmowanych względem osadzonych decyzji administracyjnych oraz oddziaływań penitencjarnych i terapeutycznych. Podjęte w rozdziale VI rozważania uzupełniają informacje statystyczne dotyczące struktury liczbowej populacji osadzonych w polskich jednostkach w latach 2011-2020.

Problem możliwości resocjalizacji, zwłaszcza skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach tzw. recydywy, od wielu lat jest polem zainteresowania badaczy, którzy w oparciu o analizę funkcjonowania systemu penitencjarnego podejmują próbę określenia skali zjawiska powrotności do przestępstwa. Diagnoza penitencjarna, jako wyjściowy i zarazem podstawowy etap działalności resocjalizacyjnej wobec osób pozbawionych wolności, dostarcza wiedzy niezbędnej do zastosowania odpowiednich środków wychowawczych.

Informacje o diagnozowaniu penitencjarnym, prognozowaniu kryminologiczno-społecznym, procedurze oceniania i opiniowania skazanych można znaleźć w rozdziale VIII pt. „Penitencjarne procedury oraz programy resocjalizacyjne realizowane w zakładach karnych”. W tej części opracowania interesujące wydają się propozycje autora dotyczące opisu poszczególnych składowych projektu indywidualnego programu oddziaływań świadczące o dużej znajomości problematyki.

Przedmiotem rozważań zawartych w rozdziale IX uczyniono instytucjonalno-prawne sposoby wspomagania readaptacji społecznej zawarte w kodeksie karnym oraz kodeksie karnym wykonawczym. Autor dokonuje przeglądu wybranych instytucji umożliwiających skazanym przygotowanie do życia w warunkach wolnościowych (mediacja po wyroku, zezwolenie na czasowe opuszczenie terenu zakładu karnego, instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia) oraz form pomocy postpenitencjarnej. Kolejny X rozdział monografii został poświęcony personelowi penitencjarnemu i terapeutycznemu. Omówiono w nim funkcje i zadania personelu w aspekcie formalno-prawnym. W rozdziale XI znajdzie czytelnik wnikliwe przeanalizowanie specyfiki oddziaływań wychowawczych wobec różnych kategorii skazanych. Znaczną część tego rozdziału autor poświęcił omówieniu postępowania ze skazanymi tzw. „niebezpiecznymi”, których kodeks karny wykonawczy określa jako „skazanych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu”. Ta kategoria stanowi szczególną grupę wśród osób pozbawionych wolności. W praktyce funkcjonowania danej jednostki penitencjarnej skazani potocznie nazywani „niebezpiecznymi” mogą wpływać na jej bezpieczeństwo i prawidłowe funkcjonowanie (osoby o znacznym stopniu demoralizacji, agresywne, niebezpieczne dla społeczeństwa i współosadzonych). Uzupełnieniem rozważań o skazanych „niebezpiecznych” są fotografie prezentujące widok wnętrza celi, korytarza oddziału mieszkalnego oraz placu spacerowego w oddziale dla „niebezpiecznych”. W dalszej części tego rozdziału można znaleźć krótkie opisy kategorii skazanych, tj. recydywistów, odbywających karę po raz pierwszy, młodocianych, kobiet, długoterminowych, cudzoziemców oraz zakwalifikowanych do odbywania kary w systemie terapeutycznym.

Dotychczasowe rozważania ujęte w rozdziałach I-XI monografii skoncentrowane są na omówieniu istotnych zagadnień związanych z instytucją wykonywania kary pozbawienia wolności,

zaprezentowaniu aktualnych rozwiązań dotyczących funkcjonowania systemów penitencjarnych w różnych okresach dziejów. Rozdział XII, ostatni opracowania, został poświęcony alternatywnym środkom stosowanym wobec bezwzględnej kary pozbawienia wolności. Zaprezentowane w nim zostały kary nieizolacyjnie, takie jak kara grzywny i ograniczenia wolności, inne środki reakcji prawnokarnej na przestępstwo oraz środki probacyjne przewidziane w kodeksie karnym. W tym miejscu czytelnika może zainteresować opis systemu dozoru elektronicznego – rozwiązania umożliwiającego wykonanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym dla sprawców czynów karalnych o mniejszym stopniu szkodliwości społecznej przy użyciu elektronicznych urządzeń monitorujących. Uzupełnieniem omawianego zagadnienia są dane liczbowe przedstawione w formie tabelarycznej. W zakończeniu rozdziału autor podejmuje próbę oceny skuteczności stosowania kar nieizolacyjnych oraz systemu probacji w kontekście możliwości readaptacyjnej. Dostrzega wiele pozytywnych korzyści ze stosowania alternatywnych środków wobec kary pozbawienia wolności.

Oceniając publikację W. Kędzierskiego, należy stwierdzić, że jest to monografia napisana w sposób przemyślany, syntetyczny i przystępny dla czytelnika. O walorach recenzowanej książki stanowi jej aktualność i logiczny podział poszczególnych rozdziałów. Pod względem strukturalnym wykorzystanych treści może stanowić istotne źródło wiedzy dla teoretyków i praktyków. Z pewnością monografia nie wyczerpuje poruszonego problemu do końca, jednak wzbogaca dyskusję na temat penitencjarystyki oraz resocjalizacji instytucjonalnej widzianej z perspektywy praktycznej, dostarczając tym samym bogatej bazy bibliograficznej, głównie rodzimej. W publikacji można znaleźć wiele informacji – od genezy przedmiotu badań pedagogiki penitencjarnej, jej rozwoju oraz uwarunkowań na przestrzeni wieków aż do próby oceny skuteczności readaptacyjnej stosowania kar nieizolacyjnych oraz systemu probacji w Polsce. Stąd też lekturę monografii można polecić wszystkim zainteresowanym poruszaną problematyką.

Monografia z pewnością stanowi pozycję wzbogacającą zasoby dotychczasowej wiedzy. Jej poziom naukowy potwierdza kompetencje autora, zwłaszcza w kwestiach związanych z funkcjonowaniem polskiego więziennictwa.

